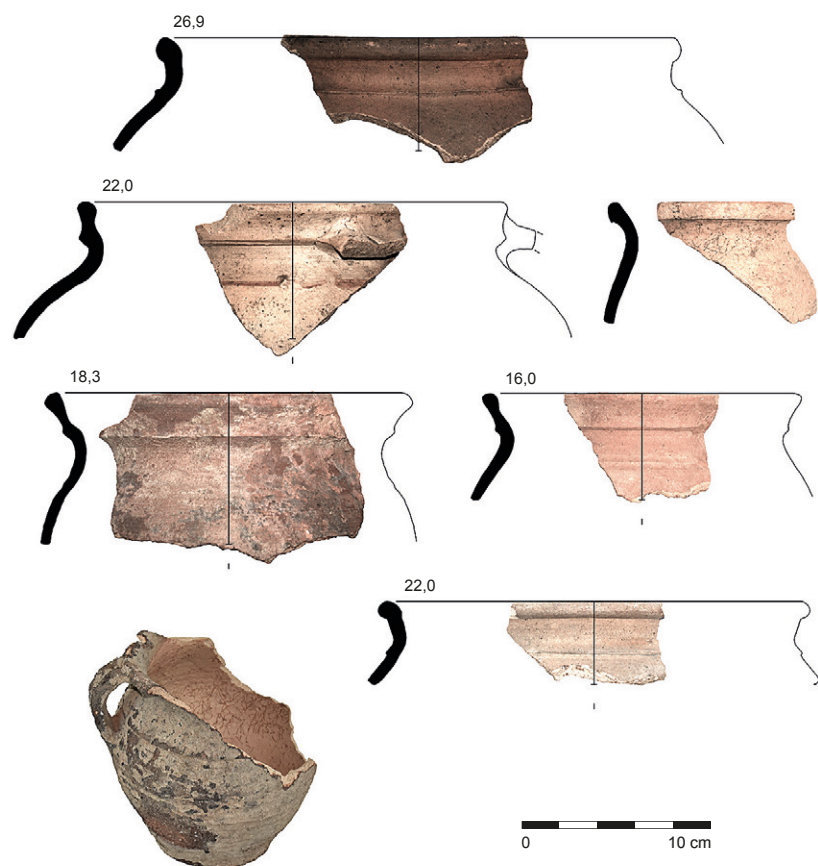

Obr. 67. Litovel. Výběr charakteristické keramiky z výplně pece. Foto J. Novák.

Fig. 67. Litovel. Selection of pottery found in the firing chamber. Photo by Novák.

approximately 4.5 m in length and 2.5 m at its widest point. It was a double-chamber horizontal kiln, constructed with a brick base and a wattle-and-clay wall (Fig. 66). The material found in the firing chamber can be preliminarily dated to the first half of the 15th century (Fig. 67).

Jakub Novák

Lysice (okr. Blansko)

Ul. Zámecká č. p. 1, parc. č. 95, 98, 99, 102, 103, 215, 216.

Vrcholný středověk – novověk, novověk – industriální období. Zámek/zámeček/vila. Skupina/síť sond. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.4532328N, 16.5330728E

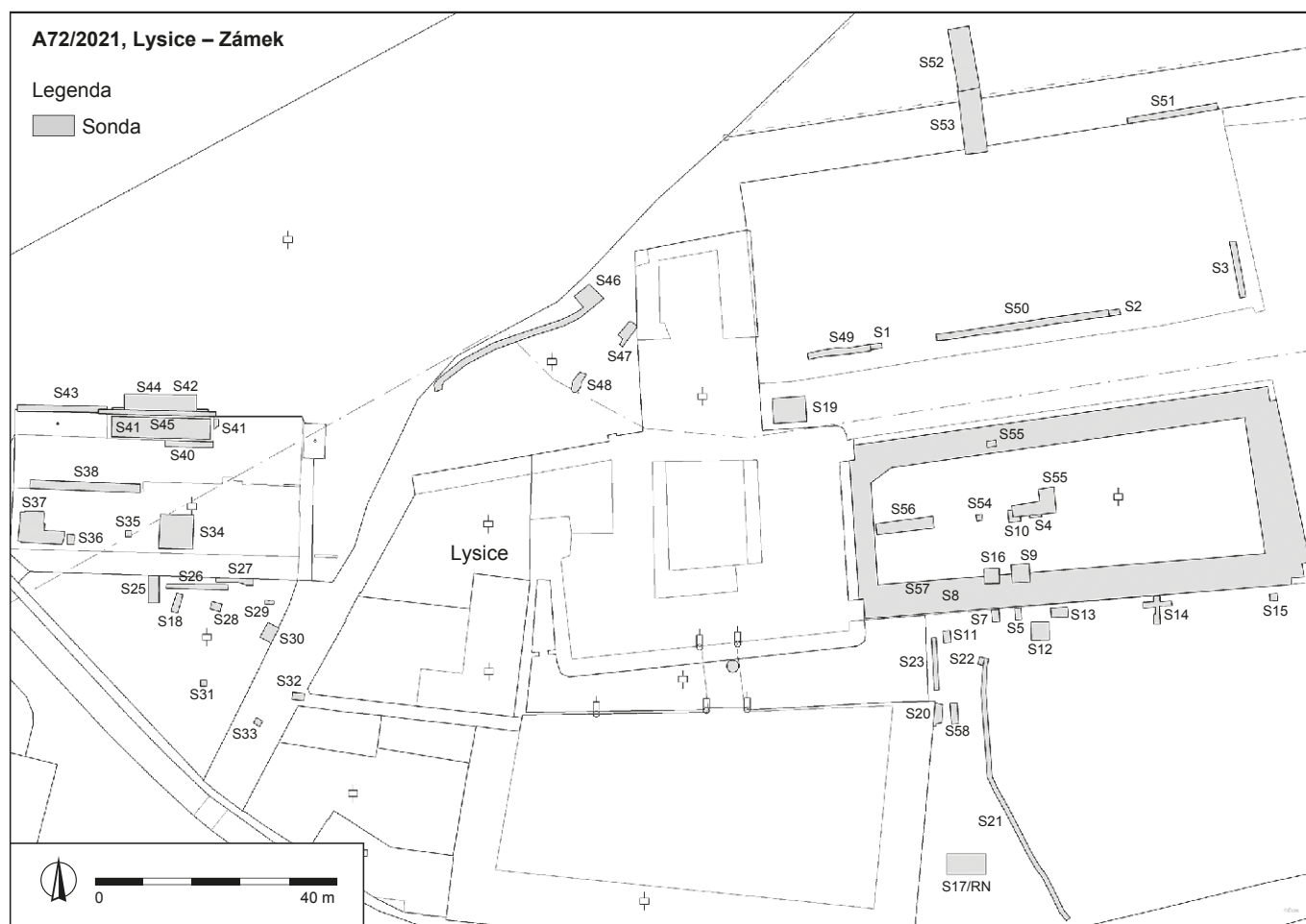
V letech 2021–2023 byl proveden záchraný archeologický výzkum na národní kulturní památce Státní zámek Lysice při stavební akci „SZ Lysice – obnova zámecké zahrady a zahradnictví – 2. výzva“ (Zbránek 2023). V rámci výzkumu byly dokumentovány veškeré zemní, výkopové práce a odkryté historické konstrukce (obr. 68).

První zmínka o Lysicích pochází z roku 1278, následně patřily pánům z Kunštátu, kdy první zmínka o tvrzi v Lysicích je z roku 1476. Po roce 1521 přechází do majetku pánů z Pernštejna a v roce 1529 na Černčické z Kácova, v té době dochází k přestavbě tvrže, jak dokládá letopočet 1554 zachovaný na severní zdi západního křídla dnešního zámku. Po roce 1584 jsou Lysice uváděny v majetku Březnických z Náchoda, za jejich vlastnictví dochází k velkým přestavbám areálu zámku a zahrady. Po roce 1685 připadly Lysice Serényiům, po roce 1740 je držel hrabě

z Dietrichsteina a roku 1744 je zakoupili Piatiové, následně roku 1811 se majiteli zámku stali Dubští z Třebomyslic, kteří jej drželi až do roku 1945 a provedli zde řadu přestaveb zámeckého areálu (Kalábová, Šabatová 2017, 12–19).

Záchranému archeologickému výzkumu se podařilo zachytit a dokumentovat množství zajímavých archeologických situací se vztahem ke stavebnímu vývoji zámeckého areálu. Mezi nejdůležitější nálezy patří doložení původního cihelného okapového chodníku za fíkovnou, který dále ústí do cihelného odvodňovacího kanálku se spádem na západ. Výzkum dále odkryl starší fáze zdiva, včetně opěráků, datované patrně před výstavbu vlastní fíkovny a především změny v interiéru fíkovny. Záchraným archeologickým výzkumem se podařilo doložit vnitřní dispozici fíkovny (podlahy, šterkové úpravy, záhony) a také stavební vývoj topeniště fíkovny, kdy starší topeniště bylo umístěno v interiéru a do mladšího se již přikládalo z exteriéru (obr. 69). Při severní straně oranžerie výzkum doložil původní anglický dvorek, který zanikl nejpozději při výstavbě dnešního skleníku ve 40. letech 19. století.

Jedním z nejvýznamnějších zjištění byl nález dvou staveb ve sklepích oranžerie a v severní části pařeniště (jižně od skleníků). Starší stavba o velikosti minimálně 30 × 9 m byla zachycena i se středovou příčkou, maltovým lůžkem po cihelné podlaze a patrně i dlážděním exteriéru. Mladší menší stavba o velikosti minimálně 30 × 4,5 m byla zachycena včetně části cihelné podlahy a interiérových příček a dusané podlahy v jihovýchodní části. Mladší stavba částečně využila i starší zdivo. Historicky lze mladší stavbu ztotožnit s vyobrazením na plánu z roku 1835 (Waschitzek 1835). Starší stavbu lze s rezervou přiřadit k vyobrazení na historickém plánu F. F. von Nicolaie z počátku 18. století, kde je popsána jako pivovar (Lissitz). Tento pivovar následně zanikl a je možné, že došlo k přebudování prostoru k potřebám zámku. Případně se může jednat i o starší, dosud neznámou stavbu (obr. 70).

Obr. 68. Lysice. Poloha sond v zámeckém areálu. Grafika H. Zbranek.

Fig. 68. Lysice. Location of trenches at the site. Graphic by H. Zbranek.

Neočekávaným nálezem byl topný dvojkanálek (orientovaný S–J) jižně od západního skleníku, kdy topeniště bylo zničeno již při výstavbě skleníku. Tento unikátní topný dvojkanálek, s průdchy vyzděnými z cihelných tvarovek, mohl patřit k lehčí (demontovatelné?) stavbě určené k přechovávání rostlin během zimy. Stavba představuje doklad vývoje areálu zámecké zahrady. Zanikla nejpozději při výstavbě skleníků (obr. 71). Dalšími zajímavými nálezy v prostoru pařeniště byly cihelné kanálky pro odvod dešťové vody, kdy byly zachyceny patrně dvě trasy – starší západní a mladší delší východní. Mladší vznikla až při výstavbě skleníků s potřebou odvodu vody z jejich střech.

V rámci provádění záchranného archeologického výzkumu byl fotogrammetricky dokumentován odvodňovací kamenný žlábek podél zbytku historické parkové cesty severně od sály tereny. Odvodňovací žlábek představuje krásný dochovaný a prezentovaný kus historického dědictví v areálu zámku. Přímo západně od sály tereny byl zachycen odvodňovací kanálek kamenný, do kterého byl následně zaústěn mladší cihelný kanálek, a o něco jižněji byla zbudována revizní šachta. Mladší úpravy lze obecně datovat patrně do 19. století.

Při čištění vodního příkopu byla získána dendrodata z dochovaných dřevěných sloupů pod současným mostem, kdy datace

Obr. 69. Lysice. Fotogram začištěného interiéru zámecké fíkovny. Autor H. Zbranek.

Fig. 69. Lysice. Photo of the interior of the fig house. Author H. Zbranek.

Obr. 70. Lysice. Zdiva a podlahy zachycené v prostoru zámeckého skleníků a pařeníště. Doklady starší zástavby v zámecké zahradě. Foto H. Zbranek.

Fig. 70. Lysice. Walls and floors excavated in the area of the chateau's greenhouses and cold frame. Documentation of the former buildings that once stood in the garden. Photo by H. Zbranek.

odpovídá 30. letům 17. století: dřevěné prvky by mohly pocházet z mostu (nebo jeho předchůdce) vyobrazeného na historickém plánu F. F. von Nicolaie z počátku 18. století (Lissitz). Obdobná data pocházejí z nálezů dřev při bagrování východní části hráze vodního příkopu, kdy byla také získána kolekce dendrodat z 30. let 17. století. Lze tedy s opatrností tvrdit, že těleso východní hráze odpovídá stavu na plánu F. F. von Nicolaie a rybníky vyobrazené na historickém plánu nejspíše vznikly nejdříve při přestavbě areálu ve 30. letech 17. století.

V případě 1. a 2. parteru zahrady bylo klíčovou otázkou, zda historický plán F. F. von Nicolaie z počátku 18. století vyobrazuje skutečný stav – tedy rybníky na 1. a 2. parteru. Dle nálezů záchranného archeologického výzkumu tomu tak zřejmě rámcově bylo. Zachycen byl jižní břeh rybníka s dokumentací jeho dna na více místech (bahnitá vrstva) s množstvím nálezů z 16. století. Patrně se však jedná o dno staršího vodního prvku/rybníka coby součásti vodní tvrze (?), který byl následně upraven pro potřeby renesanční zahrady. Dokladem by mohlo být primární uložení dvojdielného dřevěného potrubí při jižním břehu rybníka, datované na počátek 15. století. Nivelačně vychází dno staršího rybníka na 1. parteru na úrovni přibližně 365,5 m n. m., na 2. parteru cca 366 m n. m. Na bahnitě rybníční vrstvě bylo poté založeno zdivo patrně západní hráze a mohutné zdivo s opěráky na severu (obr. 72). Otázkou je pak vznik a účel tohoto mohutného zdiva s opěrnými pilíři, které je vyobrazeno například na vedutě z roku 1779 (Dubský 1779). Mohlo by se jednat o přístavbu (směr Z–V) k vodní tvrzi se vstupem do nádvoří objektu, tzn. průjezd. Odpovídá tomu nález zdiva na 2. parteru (severní stěna stavby) i charakter zdiva sklepa/průjezdu, který byl zazděn až sekundárně (tj. sekundárně přebudován na sklep). Bohužel na verifikování tohoto tvrzení by bylo potřeba provést další sondáž do hloubky minimálně 4 m ve vybraných místech na 2. parteru nebo před sklepem (průjezdem) na 1. parteru.

Je možné, že spolu s výstavbou rybníka a hráze ve 30. letech 17. století nejspíše probíhala výstavba plenty na kamenném starším zdivu (jižní čelo zdiva 2. parteru) a přestavba na verzi

viditelnou například ještě na vedutě z roku 1779 – s dřevěným ochozem, s okny v čelní jižní stěně a dochovanými opěrnými pilíři. Dochovány jsou na 2. parteru spodní části oken (parapet?) a omítky vnitřních obvodových stěn do hloubky minimálně 0,6 m. Následně byla okna v jižní stěně zazděna a vznikla zde nejspíše hrázděná nadstavba viditelná na vedutě z roku 1819 (Lysice 1819). Součástí toho jsou patrně i nové niky ve východním zdivu. Při budování nové kolonády ve 40.–50. letech 19. století došlo k ubourání obvodových zdí, opěrných pilířů a zazdění nik. Byly také vystavěny patky pro sloupky kolonády (na starších zdech) a vzniklo šterkování pod kolonádou a na nádvoří kolonády. Tyto výsledky záchranného výzkumu budou muset být před předložením odborné veřejnosti ještě porovnány s výsledky operativního průzkumu a předchozích stavebně-historických průzkumů a rešerší.

Obr. 71. Lysice. Topné kanálky starších zámeckých skleníků v prostoru jižně od dnešních skleníků. Foto H. Zbranek.

Fig. 71. Lysice. Heating channels of the former greenhouses, located south of the current ones. Photo by H. Zbranek.

Obr. 72. Lysice. Základ opěrného pilíře zachycený na 1. parteru zámecké zahrady. Foto H. Zbranek.

Fig. 72. Lysice. Base of the supporting pillar uncovered in the first parterre of the garden. Photo by H. Zbranek.

Během výzkumu 3. parteru byly dokumentovány štěrkané povrchy v jižní části a pod nimi v sondách nárůst novověkých vyrovnávek. V zadní části (místnosti) grotty byla dokumentována starší kamenná studna, dnes již zasypaná. Studna musela sloužit k napájení vodních prvků na zámeckých parterech nejpozději od 19. století. Nad 3. parterem zahrady byl dokumentován odvodňovací kanál podél zdiva 3. parteru, který byl poškozen při opravách zdiva po 2. světové válce. Stejně tak byla tehdy opravena klenba grotty. Při okopávání klenby grotty byla zachycena starší (severnější) klenba původní grotty.

Státní zámek Lysice představuje památku nadregionálního významu, a jako takové jí byla věnována odpovídající péče. Záchraný archeologický výzkum, který zde byl prováděn mezi lety 2021 a 2023, splnil svůj cíl a pomohl rozšířit poznání o historii a vývoji areálu zámku; také významně rozšířil pramennou základnu pro bádání o zámeckých zahradách a jejich historickém vývoji v rámci České republiky.

Literatura

- Dubský, E. 1779:** *Veduta městečka Lysic se zámekem, parkem a oborou* [veduta]. Kopie originálu z roku 1779. Uloženo: Státní zámek Lysice, inv. č. LS 989.
- Kaláblová, L., Šabatová, L. 2017:** *Zámek Lysice. Předzámčí – zahrady – zahradní objekty*. Stavebně historický průzkum. Brno: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně.
- Lissitz:** Plán zámku v Lysicích (půdorys zámku a zahrady), mezi 1705–1720 [plán]. In: F. F. von Nicolai: *Topographie des villes et forteresses*. M, 2, [87], fol. 40r. Uloženo: Württembergische Landesbibliothek, Stuttgart. Dostupné také z: https://digital.wlb-stuttgart.de/sammlungen/sammlungsliste/werksansicht?id=6&tx_dlf%5Border%5D=title&tx_dlf%5Bid%5D=2207&tx_dlf%5Bpage%5D=87.
- Lysice 1819:** *Zámek Lysice se zahradami a oborou* [kolorovaná perokresba]. Uloženo: Státní zámek Buchlovice (svoz Hoštice), inv. č. BC 7817.
- Waschitzek, C. 1835:** *Plan des Lissitzer Schlosses und der Umgebung* [kolorovaná perokresba]. Uloženo: Národní památkový ústav, generální ředitelství, plánová sbírka, sign. PPOP-991-5-04134.
- Zbranek, H. 2023:** *SZ Lysice. Obnova zámecké zahrady a zahradnictví – 2. výzva*. Rkp. nálezové zprávy A72/2021. Uloženo: archivu Archaia Brno z. ú.

Summary

From 2021 to 2023, a rescue archaeological excavation was conducted at Lysice Chateau (Blansko District), uncovering numerous archaeological contexts and structures that reflect the complex building history of the chateau grounds and gardens (Fig. 68). Among the most significant finds is the original brick pavement with gutter behind the fig house and alterations to the internal layout of the fig house, including the relocation of the heating device (Fig. 69). Another important discovery was two buildings located in the cellars of the orangery and the northern part of the cold frame (south of the greenhouses). The older of these is likely a brewery (Fig. 70). South of the greenhouse, the remains of a heating double channel used for heating the former greenhouses were found (Fig. 71). In the first parterre of the chateau garden, a muddy bottom of a pond was discovered, containing pottery from the 16th century, and pieces of wood providing dendrochronological dates from the 1630s were recovered from its western bank. Subsequently, a massive stone wall with supporting pillars was added to the pond (Fig. 72), which is visible on a veduta from 1779. Later alterations were also documented, including the construction of the current colonnade with columns in the 1840s. The excavation also uncovered other smaller structures and modifications to the chateau garden, such as the original well in the grotto on the third parterre of the garden. The rescue archaeological excavation has significantly contributed to the understanding of the history of the chateau garden and the entire chateau complex in Lysice.

Hynek Zbranek

Modřice (okr. Brno-venkov)

Ul. Střední, Mayerova, parc. č. 242/1.

Vrcholný středověk. Sídliště. Vertikální řez. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -598248, -1168501

Od února do prosince 2023 proběhl záchraný archeologický výzkum při rekonstrukci kanalizační a vodovodní sítě v jihovýchodní části Modřic v prostoru Střední a Mayerovy ulice